

Introduktion till godmanskapet

Syftet med denna introduktion är mer än ett. För det första bör godmanskapet positioneras i förhållande till övriga aktörers arbete med hjälpbehövande medborgare. Vidare bör en ram tecknas för vilka insatser som rimligen hör till ett godmanskap. Introduktionen bör läsas tillsammans med information på Örkelljunga kommuns hemsida.

För förvaltarskapet gäller att förvaltare, till skillnad från god man, inte, med ett fåtal undantag, (FB 11:8) behöver formellt samtycke för rättshandlingar för sin huvudman. Dock ska förvaltare om möjligt sträva efter samtycke från sin huvudman. Introduktionen nedan gäller till så visso även förvaltarskapet.

Godmanskapets position

I juridisk mening är godmanskapet ett slags fullmaktsförhållande mot betalning, sysslor man tar på sig mot betalning.

Svensk författningssamling 1736 - handelsbalk

1 § Varder man av annan ombuden, att å dess vägnar något syssla och uträtta, och säger där ja till; tage fullmakt, och ligge där sedan hans vårdnad å; göre ock redo och besked för det han om händer får.

Denna nästan 300 år gamla bestämmelse¹, som gäller än för gode män och förvaltare, visar med sin ålder, att vissa juridiska principer består oavsett hur ideologier kan skifta. Det finns en viss poäng i att förstå att det är fallet. Nästan all juridik i den västerländska civilisationen bygger på partsvilja, att avtal om förpliktelser och skyldigheter ingås på ömsesidigt frivillig grund och att man håller vad man lovat om man ingår avtalet. Det märks kanske tydligare i den gamla regeln från 1736 än i modern lagstiftning. Fritt språkligt uttryckt kan regeln uttryckas som att medborgare av fri vilja bett medborgare att reda ut och göra saker för honom eller henne och att den som blivit ombedd fritt kan antingen anta eller förkasta anbudet. Tar man på sig uppdraget måste man hålla vad man lovat.

Vi lägger på minnet att godmanskapet som huvudregel, endast kan bli fallet på ömsesidig frivillig grund, att huvudmannen samtycker till att god man förordnas för honom eller henne. (Föräldrabalken 11 kap 4§) Vidare måste huvudmannen aktivt samtycka till alla rättshandlingar som den gode mannen företar sig. Undantag finns för underförstått samtycke (passivt samtycke, Föräldrabalken 11 kap 5§)

För hjälpinsatser i övrigt i samhället, som organiseras i byråkratier, förhåller det sig inte som ovan. Istället har medborgarna för gemensamma angelägenheter tecknat ett samhällsfördrag. Samhällsfördraget som tecknades i den västerländska civilisationen, ungefär samtidigt, syftade bl. a. till skydd för liv, hälsa och egendom. Samhällsfördraget som tecknades före demokratierna, är idag våra grundlagar. En viktigare effekt av samhällsfördraget är maktodelningsprincipen, den lagstiftande, den verkställande och den dömande makten, ett slags skydd mot godtycke, ett skydd för att rättshandlingar verkligen följer av fri vilja.

Maktodelningsprincipen i sig garanterar inte att alla får komma till tals, utan bara att givet vad som är bestämt, är samhället rättssäkert. Demokratierna har en sådan ansats, att alla ska få komma till tals, en man en röst. Med demokratierna skapar vi parlamentariska församlingar som representerar medborgarna (representativ demokrati). Det är den representativa demokratin som under anvisning av maktodelningsprincipen träffar medborgare som ansöker om hjälp i form av rättigheter.

¹ Ställföreträderskapet i sig är äldre än så och kan dateras till romarriket, där förvaltare utsågs för att skydda familjeförmögenheter om dem besatts av psykiskt sjuka. Den romerska juridiken synes rikta sig mot hans familjebildning i allmänhet, till skydd för honom om han undersökte förutsättningarna för handlingar i det enskilda fallet, före handlandet, snarare än vad som ibland kan uppfattas som fallet, ett slags patriciernas (aristokraternas) symbolvärden. Vad som talar för att det är fallet är aktiva åtgärder av män som Cato den äldre, Augustus och Marcus Aurelius. Bonus Pater Familias är en central rättsfigur för omständigheterna. Faktanoggrannhet och försiktighet är ledord. Marcus Aurelius bemödade sig särskilt att bekämpa påfundet korruption, personligen som domare, fastän han var Kejsare. Cato den äldre hade mycket starka värderingar mot kvinno- och barnmisshandel inom familjerna. Augustus systematiserade juridiken till Corpus Jus Civilis.

Skillnaden mellan gode män och byråkratier är att alla byråkrater endast kan fatta beslut med stöd av vad som anges noga i lag², medan gode män fritt kan använda sitt förnuft med sin huvudmans samtycke. Inte ens överförmyndare, som i huvudsak kontrollerar gode män och förvaltare, kan eller får bestämma i gode mäns ställe. Dock kontrollerar överförmyndare i efterhand, med stöd i lag, om huvudman lidit skada eller om vissa viktigare rättshandlingar som god man föreslår är lämpliga (som att sälja fast egendom).

Godmanskapet är alltså kontrollerat till sina effekter av överförmyndare. Överförmyndarbyråkratin, som utövar myndighetsutövning mot enskild, är alltid ytterst politiskt kontrollerad, antingen genom politiskt sammansatt nämnd eller genom politiskt vald överförmyndare. I viktigare ärenden utövar nämnden myndighetsutövning mot enskild och fattar beslut. Det löpande arbetet i byråkratin delegeras av nämnden till anställda tjänstemän(överförmyndarhandläggare). Alla beslut till följd av myndighetsutövning kan överklagas.

Vissa viktigare omständigheter laglighetsprövas. Viktigast är anordnandet av godmanskap och första förordnandet av god man som beslutas av tingsrätt (det bortses här från specialfall av godmanskap)

Anordnandet:

*4 § Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person, skall rätten, om det behövs, besluta att **anordna** godmanskap för honom eller henne.*

*Ett sådant beslut får inte meddelas utan **samtycke** av den för vilken godmanskap skall anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas.*

*När rätten meddelar ett beslut enligt första stycket, skall rätten samtidigt **förordna** en god man att utföra uppdraget.*

Om en god man i något annat fall skall förordnas på grund av ett beslut enligt första stycket, skall förordnandet meddelas av överförmyndaren. Lag (1994:1433).

Notera frivillighetsinslaget i 4:e st.

Det ska även laglighetsprövas:

Förordnandet:

Föräldrabalken 11 kap 12§

12 § Till god man eller förvaltare ska utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig person.

Föreslår den enskilde en viss person som god man eller förvaltare, ska den personen förordnas, om han eller hon är lämplig och vill åta sig uppdraget.

Detsamma gäller om en god man ska förordnas att bevaka en underårigs eller bortavarendes rätt i ett dödsbo och den avlidne har gett till känna vem den avlidne önskar till god man.

Innan någon förordnas till god man eller förvaltare ska hans eller hennes lämplighet kontrolleras i den utsträckning som behövs. Den som är underårig eller som själv har förvaltare får inte vara god man eller förvaltare. Lag (2014:886).

Notera det ömsesidiga frivillighetsinslaget vad avser den enskildes förslag på god man. Det är nästan alltid så att den som föreslagits av den enskilde blir förordnad. Undantagen är om den föreslagne finns i polisens belastningsregister, i kronofogdens register för betalningsanmärkningar eller i socialförvaltnings register för missbruk, barnavårdsärenden eller försörjningsstöd, om tingsrätten anser att registreringarna har betydelse för godmanskapet.

² Myndighets beslut ska innehålla: 1) Rubriken "Beslut" 2) Vilka omständigheter beslutet omfattar, benämnes oftast "saken" (ansökan om... etc) 3) Beslutet i sig om rättighet eller förmån som beviljas eller skyldighet som åläggs. 4) Skäl för beslutet, dvs grund av omständigheter. 5) Lagstöd för beslutet. 6) Överklagandehänvisning. 7) Beslutet ska undertecknas och dateras av myndighetsutövande tjänsteman, samt inordnas i aktssystem.

Övriga undantag från den fria dispositionsrätten i godmanskapet mellan god man och huvudman, som alltså bygger på samtyckesprincipen, är bortsett från allmänna försiktighetsprinciper, som relaterar till alla tre benen i anordnandet, bevaka rätt, förvalta egendom och sörja för person, se föräldrabalken 12 kap 3 och 4§§, är att god man måste beakta att:

Föra räkenskaper över sin förvaltning och om sina åtgärder i övrigt (FB 12:5), (jfr även egendomsförteckning FB 14:1), (Skyldighet att inkomma med årsräkning FB 14:15).

Inte beblanda huvudmannens tillgångar med sina egna (FB 12:6).

Inte företräda sin huvudman som jävig (FB 12:8).

God man måste även inhämta överförmyndares samtycke i fall som anges i FB 14 kap (Uttag av pengar från spärrat konto, placering av pengar, avtal om fast egendom, bortgivande av egendom, upptagande av lån, bedrivande av näringsverksamhet).

OBS! Notera att begränsningarna gäller till skydd för huvudmannen, mot den gode mannen. Huvudmannen kan ytterst hantera sina tillgångar som hon eller han vill.

OBS! Notera även att huvudmannen när som helst kan få godmanskapet att upphöra, om han eller hon kan yttra sin mening om saken. Godmanskapet, anordnandet, upphävs av tingsrätt.

Godmanskapet är alltså en konstruktion på privaträttens område, med kontroller och begränsningar på förvaltningsrättens område. Insatser i övrigt till följd av rättigheter i välfärdsstaten är endast förvaltningsrätligt reglerade för byråkratier. Dessutom tillkommer arbetsrättens område för anställda i byråkratier. Gode män är inte anställda, utan som sagt ovan, sysslomän.

Professionalitet i byråkratiska förvaltningar, som t ex socialförvaltningar, bygger på att anställda byråkrater har någon form av yrkeslegitimation, som ett examensbevis för socionomer, och att kunskap till följd av legitimationen endast får tillämpas med hänsyn till maktodelningsprincipen. Förvaltningar tillämpar endast verkställande makt i form av myndighetsutövning, till följd av politiska beslut, som kan överklagas i domstol.

Gode män behöver inga utbildningsbevis, det räcker med att lämplighet föreligger, vilket i praktiken medför en omkastad bevisbörda, jämfört med beviset utbildningsbevis, domstolen ska förordna av enskild föreslagen god man om domstolen inte kan visas att han eller hon är olämplig.

Hur ska nu gode män tillämpa professionalitet? Finns kravet överhuvudtaget? Vad som talar för att det är fallet är att huvudmannen enligt huvudregeln betalar sin gode man för uppdraget ur egen ficka. Vidare har lagstiftaren bestämt att överförmyndare fr.o.m. 2015-01-01, ska erbjuda gode män utbildning.

Alldeles säkert är att god man måste beakta sin behörighet och sin befogenhet professionellt, dvs. kunskap måste finnas för att inte överskrida sin behörighet, genom att t ex bortse från begränsningar av godmanskapet i lag och för att inte överskrida sin befogenhet, genom att t ex bortse från att huvudmannens samtycke behövs.

I övrigt skulle man kunna säga att i paritet med socialförvaltningarnas arbete, att begreppet socialt arbete, flyttas närmare medborgarna.

Socialtjänstlagen, som är en ramlag, medger i princip vilken åtgärd som helst för att medborgare ska kunna uppnå skälig levnadsnivå. Gode mäns arbete medger i princip vilken åtgärd som helst, inom behörighet och befogenhet, som inte skadar huvudmannen (Jämför försiktighetsreglerna). Även här blir tillämpningen omkastad, byråkraten måste fatta beslut med stöd i lag, gode män måste fatta beslut som inte skadar huvudmannen. (Om dem gör det, kan dem bli skadeståndsskyldiga).

Så det enda som förenar byråkrater med gode män är anvisningar för tillämpning i så motto, att för gode män blir anvisningar stöd för att skada inte ska uppkomma. T ex bör inte god man föreslå att huvudmannen ska leva på ett belopp under existensminimum för försörjningsstöd för att kunna betala sina skulder fortare, för att huvudmannen kan i så fall lida skada, inte ha råd att äta eller klä sig etc. Socialstyrelsens anvisningar får dubbel innebörd, som både positiv anvisning för byråkrater och negativ, för gode män. Skulle verkligen skada uppkomma kan god man bli skadeståndsskyldig för att inte läst igenom legitima anvisningar tillräckligt noggrant, hur mycket pengar måste man i allmänhet ha för att inte komma till skada, (jfr bonus pater på skadeståndsrättens område).

I övrigt bildas förmodligen en praxis för socialt arbete, som kan bortse från kravet att alla huvudmän ska behandlas precis lika, jämfört med att alla måste behandlas lika inför lagen, utan den lämpligaste lösningen väljs i det enskilda fallet tillsammans med huvudmannen. Så länge skada inte är uppkommet i det enskilda fallet, kan det i princip finnas lika många legitima lösningar för samma problem som det finns individer av huvudmän.

Ram för rimliga insatser

Bevaka Rätt

Rättigheter

Istället för att uttömmande räkna upp samtliga möjliga rättigheter, vilket blir en mycket lång lista, är det rimligt att utgå från behovet, så vitt det kan utredas. Rättigheterna för medborgare kan för behovstäckning delas in i socialförsäkringar, som faller ut om sjukdom eller skada uppkommit, och rättigheter i övrigt som försörjningsstöd, hemtjänst, bostadsbidrag, etc.

Socialförsäkringar

För alla sjukdomar eller skador, som kan konstateras av läkare eller psykolog, gäller att vårdplan ska finnas. Kontrollera att vårdplan finns och att den följs. Vissa skador medför under förutsättningar som anges i lag, rätt till sjukskrivning och rätt till särskild rehabilitering tillbaka till arbetslivet. Kontrollera.

För alla skador eller sjukdomar som uppkommit under arbete eller under resa till och från arbete, gäller att skadorna under vissa förutsättningar kan klassas som arbetsskada och att särskild ekonomisk kompensation kan utgå. Undersök om arbetsskada eventuellt är fallet.

För alla sjukdomar och skador kan särskilda rättigheter utgå, som handikappersättning, anpassningsbidrag, åtgärder enligt LSS, etc. Undersök. Enklast är att i tur och ordning kontakta socialförvaltning, försäkringskassa, vårdcentral, arbetsförmedling och skatteverket och beskriva sjukdomen eller skadan och fråga om rättigheterna. Är du osäker kan du skicka in ansökan om i princip vad som helst till den myndighet du tror ska ha ansökan, skyldighet för myndigheten föreligger att vidarebefordra ansökan till rätt myndighet, om det är fel myndighet och om det finns någon rättighet som korrelerar till ansökan. Användes i undantagsfall.

Övriga behovstäckande rättigheter

För alla behov som inte relaterar till sjukdom eller skada finns behovsprövning av rättigheter för behovstäckning. Vanligast är socialtjänstlagens rättigheter. Även försäkringskassan för bostadsbidrag och arbetsförmedlingen för behov av arbete eller möjlighet att starta företag. Undersök.

För alla rättigheterna ovan gäller att det är respektive myndighet som är skyldig att utreda medborgares ansökan i tillräcklig omfattning och att kommunicera eventuella kompletteringar till ansökan. (Se förvaltningslagen). Alla beslut fattade av myndighet kan överklagas³.

För förhållanden mellan näringsidkare och konsument finns konsumentköplag, konsumenttjänstlag och konsumentkreditlag som reglerar förhållandet mellan parterna. Gemensamt för lagarna är att dem är tvingande till konsumentens fördel för situationer där konsumenter normalt är en svagare avtalspart.

Privaträttens område och personer med nedsatt beslutsförmåga

Vad ville parterna när avtalet ingicks. Denna fråga grundläggande för jurister som försöker lösa juridiska problem på avtalsrättens område. Vägledande är oftast hur individerna faktiskt handlat och kanske inte så mycket vad som sägs i efterhand, som är partiska utsagor. Medborgare, som är ett folk i ett avgränsat territorium, som åtnjuter skydd för liv, hälsa och egendom och som får ingå äktenskapet och som får försöka försörja sig och som får besitta offentliga ämbeten och som får avlägga röst i allmänna val och verka politiskt och som har rättigheter noga angivna i lag (sambandsfördrag och demokrati) har för gemensamma angelägenheter, historiskt rekonstruerat, bestämt att partsviljan

³ Notera även att allmänna handlingar är offentliga om det inte finns stöd för sekretess. Du har som god man ganska långtgående möjligheter att få ut handlingar (offentliga handlingar och handlingar som för allmänheten i övrigt vore hemliga med stöd i lag) hos myndigheter som avser din huvudman, om handlingarna behövs för ditt uppdrag.

måste finnas inom vissa gränser. I moderna demokratier har medborgarna avlagt sin röst i allmänna val, för att politiker med majoritetsbeslutet, bestämt att det är fallet. **Det är inte tillåtet att utnyttja motparts fria vilja otillbörligt.** I vissa fall sträcks det otillbörliga mot den fria viljan ut till fråga om brott begåtts, om part blivit tvingad att ingå avtal med våld, hot om våld, bedrägeri, etc.

Sakkunniga och experter (23 st) har på uppdrag av riksdag och regering yttrat sig i statens offentliga utredningar (SOU 2004:112) Ansvarig för utredningen är chefsdomare i överrätt, hovrättspresident Bo Broomé. Här följer urval av den 1 489 sidor långa utredningen.

Sammanfattande synpunkter

Den lagstiftning som syftar till att skydda personer med nedsatt beslutsförmåga från att ingå oförmånliga avtal är visserligen av gammalt datum, men synes ur mer teoretisk synpunkt vara väl avvägd. Utredningen har därför inte kunnat konstatera något behov av ytterligare föreskrifter som reglerar situationer då personer med nedsatt beslutsförmåga ingår rättshandlingar. Från överförmyndarhåll uppges att nu behandlade regler i avtalslagen och 1924 års lag tillämpas förhållandevis ofta i utomprocessuella uppgörelser. **Det är viktigt att samtliga gode män och förvaltare känner till dem, och det är med hänsyn härtill lämpligt att det i utbildningen av förordnade ställföreträdare ingår en orientering om dessa bestämmelser.**

Skydd mot oförmånliga avtalssituationer

Personer som har **förvaltare** får som huvudregel inte ingå rättshandlingar. Gör personen i fråga ändå det är rätts handlingen vanligtvis ogiltig. Vissa undantag förekommer dock, se nuvarande 11 kap. 8 § FB och förslaget till 11 kap. 13 § FB.

Personer med **god man** som har kvar sin rätts handlingsförmåga kan utan den gode mannens samtycke ingå avtal av olika slag. För att få driva rörelse som medför bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) måste dock den enskilde ha medgivande från den gode mannen som i sin tur måste ha samtycke från överförmyndaren för att kunna lämna ett sådant medgivande, se 14 kap. 14 § första stycket FB. Genomgången nedan tar främst sikte på personer som har god man och vuxna personer som saknar ställföreträdare.

En person som t.ex. lider av en psykisk sjukdom kan tänkas ingå rätts handlingar som inte har sin grund i ett rimligt tänkande. Den enskilde saknar med andra ord förmåga att bedöma en rätts handlingens innebörd och följder. Ett exempel kan vara en person som lider av manodepressiv sjukdom. Under den maniska perioden, som kännetecknas av bl.a. upprymdhet och ohämmat och okritiskt beteende, kan det tänkas att personen i fråga köper orimligt mycket saker, ibland helt utan nytta för honom. Beteendet får till följd att personens ekonomi allvarligt äventyras.

Ett annat exempel kan vara att en äldre person lockas att köpa en dyr produkt som han har ringa nytta av från t.ex. en dörrförsäljare. Även här kan rätts handlingen innebära en betydande belastning på den enskildes ekonomi, särskilt om köpet har lagts upp som ett oförmånligt avbetalningsköp. I avtalslagen och lagen (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning finns olika bestämmelser som syftar till att skydda ovan nämnda personer från oförmånliga avtalssituationer. Dessa regler kan användas när ogiltighet inte följer direkt av t.ex. föräldrabalkens bestämmelser.

Avtalslagens bestämmelser till skydd för personer med bristande beslutsförmåga

I avtalslagen finns tre bestämmelser som är av betydelse när det gäller att bedöma giltigheten av en rätts handling som en person med påstått nedsatt beslutsförmåga har ingått. Det rör sig härvid om 31, 33 och 36 §§. Avtalslagen gäller formellt endast inom förmögenhetsrätten, men tillämpas även analogivis i andra sammanhang.

I **31 §** första stycket avtalslagen föreskrivs att om någon har begagnat sig av annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroendeställning till att ta eller betinga sig förmåner, som står i uppenbart missförhållande till det vederlag, som kan ha blivit erlagt eller utfäst, eller för vilka något vederlag inte skall utgå, är rätts handling, som på detta sätt tillkommit, inte gällande mot den förfördelade. I paragrafens andra stycke föreskrivs att detsamma gäller, om det otillbörliga förfarandet ligger någon utomstående till last och den gentemot vilken rätts handlingen företogs ägde eller borde ha ägt kunskap om det. Paragrafen behandlar **ockersituationer**.

Syftet med paragrafen är att hindra att en person som befinner sig i någon form av underläge utnyttjas av någon annan. För att paragrafen skall bli tillämplig krävs för det första att avtalade förmåner skall stå i uppenbart missförhållande till vederlaget. För det andra krävs att motparten skall ha utnyttjat underläget hos den andre, dvs. trångmål, oförstånd lättsinne eller beroendeställning. För personer med nedsatt beslutsförmåga torde det främst vara fråga om

att deras oförstånd eller beroendeställning utnyttjas av någon mindre nogräknad person. Med oförstånd avses bristande omdömesförmåga som kan bero på okunskap eller oerfarenhet, men även berusning (se Kurt Grönfors, Avtalslagen, 1989, s. 152). Även lindrigare psykiska defekter hos den rättshandlande torde höra hit (se Axel Adlercreutz, Avtal, 2000, s. 71).

I 33 § avtalslagen föreskrivs att rättshandling, som eljest vore att anse som giltig, inte får göras gällande, när omständigheterna vid dess tillkomst var sådana, att det skulle strida mot tro och heder att med vetskap om dem återropa rättshandlingen, och den, gentemot vilken rättshandlingen företogs, måste antas ha ägt sådan vetskap. För att 33 § avtalslagen skall kunna tillämpas fordras att motparten kände till en omständighet som det, objektivt sett, skulle strida mot tro och heder att återropa.

Motparten måste alltså vara i **ond tro** om den omständighet som återropas till stöd för att en viss rättshandling skall anses ogiltig, och han måste vara det vid rättshandlingens ingående. Paragrafen kan sålunda inte tillämpas, om motparten först i efterhand fått reda på den omständighet som återropas till stöd för ogiltighet. Den vaga utformningen av 33 § avtalslagen medför att praktiskt taget alla sådana förfaranden som avses i de föregående ogiltighetsreglerna, t.ex. 31 §, kan rymmas under denna bestämmelse. Att återropa en rättshandling som tillkommit genom t.ex. ocker måste ju alltid anses strida mot tro och heder. Man kan därför fråga sig vilket tillämpningsområde som lagstiftaren har tänkt sig för 33 § avtalslagen.

Avtalslagens författare avsåg att 33 § skulle förebygga det oriktiga motsatsslutet att 28–32 §§ uttömmande skulle reglera ogiltighetsfallen av denna typ och ville med denna allmänna bestämmelse ge domstolarna möjlighet att förklara en rättshandling ogiltig även då rekvisiten i dessa bestämmelser inte var uppfyllda. Exempel på när paragrafen är tillämplig är dels då den rättshandlande har påverkats av förhållanden som satt honom ur stånd att klart bedöma handlingens innebörd och följder, dels situationen då någon, utan att svikligt ha framkallat en rättshandling, på ett ohederligt sätt begagnat sig av den handlandes obekantskap med vissa faktiska förhållanden.

Det är också främst i fall av dessa slag som bestämmelsen har kommit till användning i rättspraxis, t.ex. när sjuka eller ålderdomssvaga personer har skrivit under kontrakt, vilkas innebörd och konsekvenser de inte har förstått (se Adlercreutz a.a. s. 79).

Det första fallet avser situationen då någon på grund av kroppslig sjukdom, ålderdomssvaghet, berusning eller andra orsaker är ur stånd att klart bedöma innebörden av en rättshandling och dess följder utan att för den skull sakna rättshandlingsförmåga (jfr Grönfors a.a. s. 166). Enligt vedertagen uppfattning kan 33 § avtalslagen användas på fall av psykisk ohälsa, som är så lindrig att lagen (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning inte är tillämplig (se NJA 1966 s. 44 och Knut Rodhe i SvJT 1946 s. 29 f. och 1979 s. 594). Regleringen i 33 § avtalslagen tillämpas ganska restriktivt och domstolarna ställer höga krav på villkoren för ogiltighet och andra ingrepp i avtalsförhållanden (se Adlercreutz a.a. s. 80).

Enligt 36 § avtalslagen får avtalsvillkor jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Har villkoret sådan betydelse för avtalet att det inte skäligen kan krävas att detta i övrigt skall gälla med oförändrat innehåll, får avtalet jämkas även i annat hänseende eller i sin helhet lämnas utan avseende.

Vid prövningen av avtalsvillkoret i fråga skall särskild hänsyn tas till behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller på något annat sätt intar en underlägsen ställning i avtalsförhållandet. Bestämmelserna i 36 § avtalslagen kan tillämpas i frågor om villkor vid andra rättshandlingar än avtal. I paragrafen erinras om att i fråga om jämkning av vissa avtalsvillkor i konsumentförhållanden gäller dessutom 11 § lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden. Generalklausulen om oskäliga avtalsvillkor i 36 § avtalslagen har ett vidare tillämpningsområde än 31 och 33 §§ avtalslagen.

För tillämpning av 36 § avtalslagen **krävs inte att motparten har varit i ond tro** om det förhållande som ligger till grund för begäran om jämkning. Paragrafen i fråga föreskriver till skillnad från 31 och 33 §§ avtalslagen inte ogiltighet som rättsföljd, utan gör det möjligt att jämka ett avtal endast i vissa delar. När det gäller avtal som har slutits av någon med bristande beslutsförmåga kan 36 § avtalslagen användas för att justera avtalsvillkor i de situationer då ogiltighet inte eftersträvas.

Lagen (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning

Enligt lagen (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning, hädanefter 1924 års lag, är ett avtal som någon ingått under påverkan av en psykisk störning ogiltigt. I förarbetena till 1924 års lag anges att de situationer som avses är psykiskt abnorma tillstånd. Under lagen faller även en rent tillfällig rubbning av själs-

verksamheten, exempelvis kortvarig sinnesförvirring som framkallats av rusgivande medel, skrämself eller annan yttre anledning. Vidare anføres att psykiskt abnorma personer endast skall erhålla särskilt rättsskydd i den mån deras sinnes-tillstånd verkligen kräver det. Föreligger endast s.k. partiell själsdefekt, finns ingen anledning att bereda särskilt rättsskydd, då fråga är om ett avtal som faller helt och hållet utanför området för defekten och som därför inte kan antas ha påverkats av denna.

Detsamma gäller då det inte kan antas finnas något samband mellan själsverksamhetens rubbning och rättshandlingen. Det krävs emellertid inte att det abnorma sinnessillståndet varit ensamt avgörande för rättshandlingen, utan endast att det måste anses ha medverkat till denna.

Det är tillräckligt för fastställandet av orsakssammanhanget, att rättshandlingen inte skulle ha kommit till stånd om inte en rubbning av själsverksamheten förelegat, se NJA II 1924 s. 593 f. I dag förekommer inte benämningar som ”psykiskt abnorma tillstånd” och ”rubbning av själsverksamheten”. Numera används i lagtext oftast i stället begreppet psykisk störning.

Detta föranledde år 1991 en omformulering i 1924 års lag. Någon ändring i sak avses emellertid inte. I prop. 1990/91:194 s. 39 anføres att begreppet psykisk störning redan har stor användning som samlingsbeteckning inom psykiatri och att det används som samlande begrepp i den officiella klassifikation av sjukdomar som Socialstyrelsen gjorde år 1987.

Till psykisk störning hänförs enligt denna terminologi t.ex. tillstånd av psykotisk karaktär (vanföreställningar, hallucinationer och förvirring), psykisk funktionsnedsättning till följd av en hjärnskada eller av åldrande, personlighetsstörningar, vissa krisreaktioner, vissa depressioner och allvarigare förvirringstillstånd till följd av missbruk. Psykisk utvecklingsstörning räknas också som en psykisk störning, se a. prop. s. 39 f. Härutöver torde tillfälliga störningar förorsakade av skrämself, chock och hypnos falla under lagens tillämpningsområde (se Adlercreutz a.a. s. 68).

1924 års lag kan som framgått ovan tillämpas på såväl avtal som ingåtts under inflytande av en permanent psykisk störning som på avtal som träffats under påverkan av en psykisk störning av mera tillfällig karaktär. Om den rätts-handlandes psykiska ohälsa inte kan betraktas som en psykisk störning, är lagen inte tillämplig. I stället kan möjligen 31 eller 33 § avtalslagen tillämpas på rättshandlingen, se ovan.

Den psykiska störningen måste ha inverkat på rättshandlingen för att 1924 års lag skall bli tillämplig. Det innebär att en rättshandling inte nödvändigtvis blir ogiltig bara för att den rättshandlande lider av en psykisk störning. Orsakssammanhanget klargörs som nämnts genom att man frågar sig huruvida den rättshandlande personen skulle ha företagit rättshandlingen i fråga oberoende av den psykiska störningen. Blir svaret ja, är 1924 års lag inte tillämplig.

En person som lider av en psykisk störning måste t.ex. köpa varor och tjänster för sin dagliga livsföring. De överväganden som personen i fråga gör inför sådana rättshandlingar torde normalt inte skilja sig från dem som personer som inte lider av någon psykisk störning gör. Vad som nu sagts utesluter emellertid inte att även sådana rättshandlingar kan drabbas av ogiltighet.

En person med en manisk sjukdom kan ju tänkas köpa på sig orimliga mängder livsmedel under en sjukdomsperiod. Om ett avtal är ogiltigt till följd av att det har träffats under påverkan av en psykisk störning skall prestationerna återgå i den mån detta är möjligt, jfr vad som enligt 9 kap. 7 § föräldrabalken gäller vid rättshandlingar med omyndiga. I annat fall skall ersättning för sakens eller tjänstens värde utges. I den senare situationen är den som har varit under påverkan av en psykisk störning inte skyldig att utge större ersättning än vad som kan anses motsvara den nytta som rättshandlingen har medfört för honom.

I lagens andra stycke finns en godtrosregel. Eventuell god tro hos medkontrahenten innebär inte att ett avtal som slutits under påverkan av en psykisk störning blir giltigt. Den godtroende motparten kan emellertid, utöver den ersättning som följer av lagens första stycke, i skälig omfattning få ersättning för den förlust som föranletts av avtalet.

För ogiltighet enligt 1924 års lag krävs alltså inte ond tro hos medkontrahenten om den enskildes psykiska störning. Sådan ond tro krävs emellertid för ogiltighet enligt 33 § avtalslagen. Regleringen i 1924 års lag är på så sätt mer förmånlig för den svaga parten än föreskrifterna i 33 § avtalslagen. Å andra sidan kan 33 § avtalslagen användas i situationer då någon har rättshandlat under inflytande av psykisk ohälsa som inte är av sådan dignitet att den kan betraktas som psykisk störning.

Sörja för person

För nästan alla huvudmän, som har förvaltare eller god man förordnad för sig, är grunden för anordnandet av förvaltar- eller godmanskapet, sjukdom eller jämförligt förhållande.

Det betyder att det ska finnas en vårdplan i det enskilda fallet. Vårdplanen ska ofta implementeras i omsorgsmiljö. Studera vårdplanen noggrant. Kontakta ansvarig utfärdare om du inte kan förstå. Fråga omsorgspersonal hur vårdplanen tillämpas i omsorgsmiljö. Kontrollera med ansvarig chef för det praktiska arbetet med omsorgen att vårdplanen följs. Läs journaler med jämna mellanrum. Lägg dig inte praktiskt i hur vårdplanen utförs, det är en professionell uppgift för personal inom vård och omsorg.

Vårdplanen kan förfelas om du gör det och du har i så fall eventuellt skadat huvudmannen. Detta kan gälla även för till synes triviala omständigheter, som att följa med huvudmannen och handla. Om allmän daglig träning är fallet och att handla ingår så följer det hela av vårdplan. För att vårdplanen ska kunna utvärderas förs journal. För att upprätta journal har personalen dagliga rapportmöten. Du har svårt att medverka på rapportmöten, när alla patienter, brukare, avhandlas på dessa, under sekretess. Motsvarande har du, såvitt angår lagstiftaren, ingen skyldighet att medverka i praktisk vård eller omsorg. Skulle det i alla fall bli fallet, med alla inblandades förnuft, bör det antecknas i vårdplanen, med allt vad det medför i övrigt.

Tala med jämna mellanrum med huvudmannens anhöriga och med personal om hur kontakten med anhöriga fortlöper. Tala med anhöriga om hur dem upplever att vårdplanen tillämpas.

Tala med jämna mellanrum med huvudmannen om hur han eller hon upplever att vårdplanen tillämpas. Fråga alltid ansvarig chef för praktisk vård eller omsorg om patienten, brukaren har fysiska skador eller verkar psykiskt påverkad utöver det vanliga. Det spelar ingen roll, för **utredningsansvaret**, hur det kan förklaras att vårdplan inte följs eller hur eventuella fysiska eller psykiska skador kan ha uppkommit, utan istället gäller:

Socialstyrelsens anvisningar om Lex Sarah (SOSFS 2011:5)

För att en händelse ska vara ett missförhållande, krävs att någon har **utfört en handling**, eller av försummelse eller annat skäl **inte har utfört en handling** som borde ha utförts (underlåtelse). En underlåtelse kan bero på att någon glömmet bort något eller inte hinner med att göra något. Både utförda och inte utförda handlingar kan vara avsiktliga eller oavsiktliga. En avsiktlig handling är när någon på förhand eller i stunden tar ställning till att göra något eller inte. En oavsiktlig handling är när någon gör något eller inte, utan att ha tagit ställning till det i förväg.

Utförda handlingar kan till exempel vara övergrepp, brister i bemötande och användning av tvångsåtgärder, men också brister vid utförande av en beviljad insats eller brister i handläggningen av ett ärende. **Handlingar som inte har utförts**, av försummelse eller andra skäl, kan till exempel vara insatser eller delar av insatser som inte har utförts, eller brister i utförandet av en beviljad insats eller handläggningen av ett ärende.

SOU 2004:112

Skydd mot våld och andra övergrepp

Personer med nedsatt beslutsförmåga riskerar inte bara att träffa oförmånliga avtal. Deras hälsotillstånd innebär också en risk för att de utsätts för försummelse eller för övergrepp av olika slag. Det kan röra sig om allt från undermålig vård till misshandel och ekonomiskt utnyttjande, inte sällan av någon närstående person.

I detta avsnitt kommer problematiken kring våld och övergrepp närmare att analyseras, varefter gällande rätt och behovet av förbättringar genomgås. Personer med nedsatt beslutsförmåga som får hjälp av en **god man** eller **förvaltare** har i sin ställföreträdare en person som kan försöka se till att huvudmannen inte utsätts för våld eller andra övergrepp. Många personer som till följd av psykisk störning, sviktande hälsa eller hög ålder har svårt att värja sin person saknar emellertid en god man eller en förvaltare. De är ofta utlämnade till sin omgivning, vanligtvis familjen eller personalen på något boende. Ibland saknar den enskilde helt något socialt nätverk. Det finns svenska och utländska studier om våld och andra övergrepp mot äldre personer och personer med funktionshinder. Att återge dessa inom ramen för detta betänkande är inte möjligt. Nedan kommer därför endast vissa nedslag att göras för att ge en bakgrund till problematiken.

Under senare år har framför allt missförhållanden beträffande äldre personers situation uppmärksamats internationellt. I den internationella handlingsplanen för äldrandefrågor som antogs under den första världskonferensen om äldrandefrågor i Wien år 1982 sammanfattas äldre personers rättigheter. År 1991 antog FN principer för äldre personer (United Nations Principles for Older Persons).

Dessa principer tar sikte på den enskildes självständighet, inflytande, rätt till vård, möjlighet till självförverkligande och rätt till en värdig tillvaro. I princip 12 föreskrivs att äldre personer skall ha tillgång till socialt och juridiskt bistånd för att den enskildes självständighet samt hans tillgång till skydd och vård skall kunna säkerställas.

I princip 17 anges att äldre personer skall kunna leva i värdighet och säkerhet och vara skyddade från olika former av utnyttjande samt från fysiska och psykiska övergrepp. I en rapport från FN:s generalsekreterare år 2001, "Abuse Against Older Persons", sammanfattas de studier som gjorts under de gångna 20 åren av äldre personers situation. I rapporten konstateras att äldre personer ofta befinner sig i mycket utsatta situationer.

Av studier som företagits i länder som Australien, Kanada och Storbritannien framgår att 1–10 procent av den äldre befolkningen är utsatt för övergrepp eller försummelse. I Kanada var försummelse det vanligaste missförhållandet bland äldre personer, 55 procent av de rapporterade fallen, medan 15 procent avsåg misshandel och 12 procent utnyttjande av något slag.

I USA finns the National Center on Elder Abuse (NCEA) som samordnar insatser för äldre människors rätt. Enligt NCEA ökade antalet anmälningar om försummelse och övergrepp mot äldre med 150 procent mellan åren 1986 och 1996. Även i USA dominerade försummelse bland de rapporterade fallen. Bland de äldre personer som bodde hemma orsakades missförhållandena i 37 procent av fallen av vuxna barn, i 13 procent av fallen av maken och i 11 procent av fallen av andra familjemedlemmar.

Beträffande försummelse och övergrepp vid olika former av institutioner konstaterades vid en undersökning i USA att 36 procent av den tillfrågade institutionspersonalen sade sig ha bevittnat ett fysiskt övergrepp mot någon äldre person. Tio procent uppgav att de själva hade begått sådana övergrepp. Hela 81 procent sade sig ha bevittnat övergrepp av psykisk natur. Av de tillfrågade uppgav 40 procent att de under den senaste tolv månadersperioden åtminstone vid något tillfälle verbalt kränkt en person som varit intagen på institutionen (se s. 7 i rapporten).

När det gäller åtgärder för att motverka att äldre personer utsätts för försummelse och övergrepp konstateras i FN-rapporten att mycket görs för att sprida information om problemet med att äldre personer far illa i samhället, detta för att så många fall som möjligt av missförhållanden skall uppmärksammas. I några länder har särskild lagstiftning införts som kriminaliserar försummelse av och övergrepp mot äldre personer. Andra länder har höjt straffen för vissa gärningar som riktar sig mot äldre människor.

Bland vidtagna åtgärder finns även regler om rapporteringsskyldighet för bl.a. läkare och socialtjänstpersonal vid misstänkta fall av försummelse av och övergrepp mot äldre personer. Nyttan av sådana regler är emellertid av flera anledningar omstridd. Vissa menar att det finns en risk att den enskildes integritet träds för när och att rapporteringen vidare kan innebära att den enskilde råkar ännu värre ut eller att han eller hon mister förtroendet för myndigheter och sjukvård.

När det gäller institutionsvård har några länder infört regler om viss minimistandard på institutionen och utbildningskrav på personalen (se s. 8 f. i rapporten). Äldre personer som utsätts för försummelse eller övergrepp har ofta fysiska eller psykiska funktionshinder, något som bekräftas av svenska studier. Docenten Britt-Inger Saveman, som gjort flera undersökningar om våld mot äldre, konstaterar i artikeln Elder abuse in residential settings in Sweden, Journal of Elder Abuse & Neglect 10, 1999, att av de personer i särskilda boenden som utsätts för våld hade nästan samtliga brottsoffer funktionshinder eller handikapp.

Nordiska ministerrådet har i en rapport, Övergrep mot äldre, Nord 1994:2, gjort en kartläggning av våld mot äldre personer i de nordiska länderna. I rapporten återges resultaten av ett flertal studier som gjorts i de nordiska länderna under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet. Dessa undersökningar gav vid handen att 1–8 procent av de äldre i de nordiska länderna vid något tillfälle hade blivit utsatta för våld eller andra övergrepp. I rapporten konstateras vidare att det ofta är mycket svårt att upptäcka fall av våld och andra övergrepp mot äldre personer.

För svensk del rekommenderade ministerrådet åtgärder på central, regional och lokal nivå. Av de åtgärder som efterlystes på central nivå fanns bl.a. en utvidgad skyldighet för personal inom socialtjänst, vård och omsorg att anmäla misstänkta eller konstaterade fall av våld eller andra övergrepp mot vuxna personer med fysiska eller psykiska funktionshinder.

Vidare efterlystes en översyn av reglerna som styr tillsättandet av en **god man** eller en **förvaltare** samt en översyn av kraven på gode mäns och förvaltares lämplighet och överförmyndarens möjligheter att kontrollera hur den hjälpbehövandes ekonomi sköts. I sitt slutbetänkande, Brister i omsorg, SOU 1997:170, pekar Utredningen om bemötande av äldre på behovet av olika åtgärder för att förbättra situationen för de äldre som är i behov av samhällets insatser i form av socialtjänst och hälso- och sjukvård. Bl.a. efterlyser utredningen förbättringar i tillsynen över värden av och

omsorgen om äldre personer och en utvidgning av det ansvarssystem som gäller inom kommunal hälso- och sjukvård.

Vidare föreslår utredningen att Socialstyrelsen ges i uppdrag att utreda användningen av metoder som har karaktären av tvång inom vård och omsorg av äldre, främst inom vård och omsorg om personer med demens och demensliknande tillstånd. Efter det att nämnda betänkande överlämnats till regeringen har år 1999 vissa förändringar i socialtjänstlagen genomförts. Härvid har bl.a. Lex Sarah införts, se nedan. Övergrepp och försummelse mot personer med funktionshinder som bor på särskilda boenden uppmärksammas i en nyligen genomförd svensk undersökning.

Syftet med undersökningen var att närmare granska konfliktsituationer som involverar våld mellan personer med psykiska funktionshinder och personal vid särskilda boenden. Undersökningen omfattade 164 anställda på 17 olika särskilda boenden. Svarefrekvensen var 74 procent. Av de svarande uppgav 35 procent att de någon gång hade varit inbegripna i eller bevittnat en våldsincident med en funktionshindrad person, och 14 procent uppgav att de själva hade utövat våld mot en funktionshindrad person. Så stor andel som 61 procent av de svarande uppgav att de utsatts för våld från en funktionshindrad persons sida.

Konfliktsituationerna inträffade till övervägande del i samband med att personalen skulle hjälpa en enskild med något, varvid denne av någon anledning inte ville medverka till åtgärden i fråga (Marie-Louise Strand, Eva Benzein och Britt-Inger Saveman, 2004, Violence in the care of adult persons with intellectual disabilities, Journal of Clinical Nursing 13 (4), s. 506–514). Forskaren och föreståndaren för Centrum för handikappforskning vid Uppsala universitet Barbro Levin genomförde år 2000 en undersökning bland de drygt 1 000 **gode männen** i Uppsala län (Vem bryr sig? Om osynlighet och rättsäkerhet för brottsoffer med funktionshinder, Barbro Levin, Brottsoffermyndigheten 2002).

Syftet med undersökningen var dels att utröna vilka erfarenheter av brott mot huvudmännen som de gode männen hade, dels ta reda på vilken roll de **gode männen** hade för huvudmännens upprättelse i de fall då dessa hade råkat ut för misstänkt brottsliga handlingar. Svarefrekvensen var 78 procent (755 gode män som ansvarade för sammanlagt 978 huvudmän).

De svarande gode männen rapporterade om sammanlagt 74 olika misstänkta brottsliga handlingar mot 42 huvudmän. Av dessa 42 huvudmän hade 55 procent en utvecklingsstörning, 24 procent led av demens och 21 procent hade ett fysiskt och/eller psykiskt funktionshinder. Av de 74 misstänkta brottsliga handlingarna utgjorde stöld 21,6 procent, misshandel 16,2 procent, förolämpning 13,5 procent, olaga hot 8,1 procent, förskingring 8,1 procent, förtal 5,4 procent, bedrägeri 5,4 procent, sexuellt ofredande 5,4 procent, sexuellt utnyttjande 4,0 procent, rån 2,7 procent, skadegörelse 2,7 procent och våldtäkt 1,4 procent.

Resterande del av de påstådda övergreppen kunde inte sorteras in under något särskilt lagrum. Ytterligare frågor om rättsskydd för personer med bristande... SOU 2004:112 866 de misstänkta förövarna var 35 procent anställda vid gruppboende eller äldreboende, 31 procent "medboende" eller annan bekant, 17 procent anhörig eller sambo till den enskilde och 17 procent en för den enskilde okänd person. De uppmärksammade händelserna resulterade i 15 polisanmälningar och 26 andra anmälningar till t.ex. socialtjänsten eller till personalen i den berörda verksamheten. De flesta polisanmälda händelserna avsåg stöld.

En slutsats som kunde dras av undersökningen var att de gode männen är viktiga aktörer som kan bevaka huvudmännens intressen. En annan slutsats var att misstänkta brottsliga handlingar måste beivras och inte tystas ner av de personer som finns runt den enskilde. En tredje slutsats var att rättsväsendet måste säkerställa att funktionshindrade personer som misstänks ha blivit utsatta för brott verkligen får sin sak prövad. Funktionshindret, som ofta innebär kommunikationssvårigheter, får inte innebära att den enskilde kommer i en sämre ställning än personer som inte har något funktionshinder.

Förutom föräldrabalkens regler om ställföreträdarskap finns det andra bestämmelser som har till syfte att värna de personer som har svårt att själva värja sig mot faror i tillvaron. SOU 2004:112 Ytterligare frågor om rättsskydd för personer med bristande... 867 **Lex Sarah** I 14 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453) finns en bestämmelse som ålägger var och en som är verksam i omsorger om äldre och funktionshindrade, både i offentlig och enskild verksamhet, att se till att de enskilda får god omvårdnad och lever under trygga förhållanden.

En anmälningsskyldighet gäller såväl yrkesarbetande som frivilliga. Den innebär att den som uppmärksammar eller får kännedom om allvarliga missförhållanden i omsorgerna om någon enskild är skyldig att genast anmäla detta till socialnämnden. Om inte missförhållandet avhjälps utan dröjsmål, skall nämnden anmäla förhållandet till tillsynsmyndigheten. Anmälningsskyldigheten gäller även inom motsvarande yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Anmälan skall då göras till den som är ansvarig för verksamheten.

Den ansvarige är skyldig att utan dröjsmål avhjälpa missförhållandet eller anmäla detta till tillsynsmyndigheten. Bestämmelsen infördes år 1999 sedan allvarliga brister uppdagats inom äldreomsorgen. Bestämmelsen kallas Lex Sarah efter undersköterskan Sarah Wägner som år 1997 i medierna berättade om vanvård av de boende på sin arbetsplats. Av prop. 1997/98:113 framgår att syftet med bestämmelsen i första hand är att komma tillrätta med missförhållandet. De målgrupper som avses i bestämmelsen är alla äldre och funktionshindrade personer som, oavsett boendeform, får insatser enligt socialtjänstlagen. I propositionstexten betonas särskilt att:

”vissa äldre kan ha mycket svårt att framföra konkreta klagomål på vården och få gehör för sina klart befogade synpunkter på grund av fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar eller av rädsla för att stöta sig med personalen eller annan inom socialtjänsten”.

I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om anmälan av missförhållanden i omsorger om äldre och funktionshindrade (SOSFS 2000:5) finns exempel på vad som menas med allvarliga missförhållanden. Härmed avses dels övergrepp och brister i omsorgerna som utgör ett hot mot en enskilds liv, hälsa eller säkerhet, dels ett bemötande av äldre och funktionshindrade som klart avviker från grundläggande krav på respekt för självbestämmande, integritet, trygghet och värdighet.

Lex Sarah gäller endast verksamhet som faller under socialtjänstlagen. Utanför bestämmelsens tillämpningsområde faller således verksamhet som bedrivs enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Ytterligare frågor om rättsskydd för personer med bristande... SOU 2004:112 868 I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om anmälan av personskada i verksamhet enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (SOSFS 1996:17) föreskrivs emellertid att om en person som omfattas av LSS allvarligt skadas i samband med verksamhet enligt den angivna lagen och skadan inträffar i hälso- och sjukvårdande verksamhet, skall anmälan om det inträffade göras till länsstyrelsen.

Detsamma skall gälla, om det inträffade inte orsakar allvarlig skada men det är uppenbart att risk för sådan skada har förelegat. Det åligger den nämnd som är ansvarig för verksamheten att fullgöra anmälningsplikten. Om skadan inträffar i enskild verksamhet som avses i 23 § LSS eller om risken för skada uppkommer i sådan verksamhet, skall anmälningskyldigheten i stället fullgöras av den för verksamheten ansvariga huvudmannen. Anmälningskyldigheten gäller oavsett om skadan, eller risken för skada, uppkommer genom avsiktligt handlande eller genom olyckshändelse. Personer som får insatser enligt LSS har ofta svåra funktionshinder och stora stödbehov. Med hänsyn härtill har det ansetts otillfredsställande att de personer som arbetar med t.ex. förståndshandikappade i gruppbostäder inte har någon anmälningsplikt enligt Lex Sarah.

Den anmälningskyldighet som följer av SOSFS 1996:17 tar som framgång ovan endast sikte på ”allvarlig skada” och ”risk för allvarlig skada”, vilket får betraktas som värre situationer än som avses med begreppet ”allvarliga missförhållanden”. En del kommuner har därför på eget initiativ infört anmälningsrutiner av den typ som föreskrivs i Lex Sarah också för verksamheter som faller under LSS.

I prop. 2004/05:39 har föreslagits att kvalitets- och dokumentationsbestämmelser samt bestämmelser om anmälningsplikt vid missförhållanden skall införas i LSS. I propositionen föreslås bl.a. att det i LSS införs en bestämmelse som motsvarar socialtjänstlagens Lex Sarah. Den föreslagna bestämmelsen skall förutom omsorgspersonal även omfatta handläggande personal inom t.ex. Försäkringskassan. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2005. Möjligheter att straffrättsligt beivra övergrepp.

Betydelsen av sekretess inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården Enligt huvudregeln i 7 kap. 1 § första stycket sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess inom hälso- och sjukvården för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom SOU 2004:112 Ytterligare frågor om rättsskydd för personer med bristande... 869 närstående lider men.

Enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen gäller enligt huvudregeln sekretess inom socialtjänsten för uppgift om enskilds personliga förhållanden med motsvarande skaderekvisit. Sekretessen enligt nu nämnda paragrafer hindrar emellertid inte att uppgift som angår misstanke om brott lämnas till åklagarmyndighet, polismyndighet eller annan myndighet som har att ingripa mot brottet, om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.

Uppgift som angår brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken mot någon som inte har fyllt 18 år får dock lämnas till åklagarmyndighet eller polismyndighet utan hinder av ovan nämnda sekretessregler. Sekretessen enligt 7 kap. 1 § och 4 § första och tredje styckena hindrar inte heller att uppgift om enskild, som inte har fyllt 18 år eller som fortgående missbrukar alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel, eller närstående till denne lämnas från myndighet inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten till annan sådan myndighet, om det behövs för att den enskilde skall få nödvändig vård, behandling eller annat stöd.

Detsamma gäller i fråga om lämnande av uppgift om gravid kvinna eller närstående till henne, om det behövs för en nödvändig insats till skydd för det väntade barnet, se 14 kap. 2 § sekretesslagen. Det torde inte vara ovanligt att personal inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten upptäcker att en äldre person eller en person med funktionshinder lever under svåra hemförhållanden, varvid de kanske utsätts för vanvård eller övergrepp av olika slag.

Sekretessen inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten innebär emellertid att uppgifter om t.ex. en misstänkt misshandel inte kan lämnas till polisen utan vidare. Inget hindrar emellertid att socialtjänsten utifrån dessa uppgifter vidtar åtgärder inom ramen för sin egen verksamhet, t.ex. kan den erbjuda den hjälpbehövande plats på ett särskilt boende där han eller hon kommer bort från en problematisk hemmiljö.

Sekretessen hindrar inte heller att vårdpersonal eller personal från socialtjänsten råder den enskilde att polisanmäla en inträffad misshandel och hjälper henne eller honom att göra en sådan anmälan. Sekretessen inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten hindrar inte att den enskildes **gode man, förvaltare** eller framtidsfullmäktig får del av uppgifter som har betydelse för att han skall kunna ta tillvara den enskildes intressen på bästa sätt. En läkare eller en socialtjänsteman kan således meddela en god man eller en framtidsfullmäktig sina misstankar om att den hjälpbehövande misshandlas eller på något annat sätt far illa.

Gode män och framtidsfullmäktige om- Ytterligare frågor om rättsskydd för personer med bristande... SOU 2004:112 870 fattas inte av någon tystnadsplikt och kan således, om de finner det lämpligt, anmäla det inträffade till polisen, jfr avsnitt C 2.4. Någon skyldighet för den gode mannen eller framtidsfullmäktigen att göra en sådan anmälan föreligger dock inte. I detta sammanhang är det av intresse att framhålla skillnaden mellan att polisanmäla ett brott och att ange ett brott till åtal. Polisanmälan kan göras av envar som misstänker att ett brott under allmänt åtal har blivit begånget. Brottet behöver inte vara riktat mot den som gör anmälan.

Vissa brott fordrar emellertid att målsäganden anger brottet till åtal för att åtal skall kunna väckas. Så är t.ex. fallet med brottet vållande till kroppsskada eller sjukdom som inte är grovt. Kan målsäganden på grund av bristande beslutsförmåga inte själv ange ett brott till åtal uppkommer frågan om någon annan i hans omgivning kan göra det på hans vägnar.

Enligt utredningens förslag till utformning av 20 kap. 14 § rättegångsbalken bör gode män och framtidsfullmäktige kunna ange brott mot huvudmannens person till åtal eller föra talan om ansvar för det, se avsnitt B 11.2.3. Även i de fall målsäganden har sin beslutsförmåga i behåll kan hans gode man ange ett brott till åtal, men då fordras målsägandens samtycke enligt reglerna i förslaget till 11 kap. 7 § föräldrabalken.

Som framgått ovan har en god man som får reda på uppgifter som tyder på att hans huvudman utsätts för brott inte någon skyldighet att polisanmäla händelsen i fråga. Det kan tänkas att den hjälpbehövande, när han tillfrågas om en misstänkt brottslig gärning, visserligen bekräftar att han t.ex. blir slagen av någon närstående men förklarar att han inte vill att detta skall komma till polisens kännedom. I sådana situationer kommer den gode mannen ofta i ett moraliskt dilemma. Å ena sidan skall han så långt möjligt ta hänsyn till den enskildes vilja och vara lojal mot denne. Å andra sidan finns det en gräns för vad en god man kan acceptera att en huvudman utsätts för i sin hemmiljö, samtidigt som han känner att han fullgör sitt uppdrag på ett korrekt sätt.

Denna avvägning kan många gånger vara svår att göra. Klart är emellertid att huvudmannen inte har någon vetorätt mot den gode mannen när det handlar om ett brott som inte fordrar att målsäganden anger det till åtal. Blir huvudmannen misshandlad, kan den gode mannen sålunda polisanmäla detta även mot huvudmannens uttryckliga vilja. Följden av ett sådant agerande kan naturligtvis bli att huvudmannen mister sitt förtroende för den gode mannen och begär att få byta till någon annan. Ibland måste emellertid den gode mannen acceptera att detta kan bli följden för att huvudmannen skall komma ur en destruktiv livssituation.

Förvalta egendom

När du förvaltar annans egendom mot betalning, har allt annat givet och om huvudmannen inte yttrar sig annorledes än ditt förslag, trygghet förtråde framför avkastning. Denna huvudregel kan härledas till skadeståndsrätten. Om det går fel och det måste utredas varför, måste du som företrädare för huvudmannen, ha betett dig tillräckligt försiktigt, för att undgå skadeståndsansvar. Du måste ha läst och beaktat rådande försiktighetsprinciper⁴. Vissa av dem ges ut av aktörer på den finansiella marknaden, men dem är ofta part, när dem vill sälja finansiella produkter. Se till att

⁴ Precis som bonus pater i romarriket. Bonus pater används än i våra domstolar och är en rättsfigur som använts obruten i den västerländska civilisationen i över 2 000 år. Övriga arbeten som har det i allmänhet, är Aristoteles filosofi och etik och den kristna bibeln. Dock avklingade sambandet mellan politisk makt och religion efter upplysningen.

dokumentera alla råd som du får av aktörer på finansmarknaden. Finansinspektionen är en statlig myndighet som kontrollerar finansmarknaden och som ger ut råd och anvisningar.

Försiktighetsprinciperna ovan måste vägas mot huvudmannens önskan att om möjligt njuta av livet med hjälp av sina tillgångar. I så fall bör försiktighetsprinciper om buffertar tillämpas, att ett visst belopp finns som reserv för oförutsedda utgifter.

Råd från finansinspektionen (se även FI:s hemsida)

Om ett erbjudande låter för bra för att vara sant, så är det nog så. Tänk efter och fråga dig själv varför just du har blivit kontaktad med ett sådant bra erbjudande.

Seriösa företag erbjuder sällan finansiella investeringar över telefon, särskilt inte på kvällar.

Var skeptisk mot försäljare som ringer kvällstid och försöker sälja investeringar. Be att få se allt skriftligt!

Se till att du förstår vad du investerar i. Finansmarknaden är komplex och består av många komplicerade produkter. Avstå från att investera om du inte begriper vad det handlar om.

Kontrollera att företaget har tillstånd för sin verksamhet och att det inte finns med på FI:s varningslista. För de flesta finansiella verksamheter krävs tillstånd från FI. Har företaget som kontaktar dig inget tillstånd ska du inte heller göra affärer med det.

Var alltid utrustad med ett stort mått sund skepsis. Det gäller särskilt om du skulle få ett oväntat erbjudande om en "lovande" investering från någon okänd person.

Tänk igenom situationen mycket noggrant innan du fattar beslut om att satsa pengar på någon investering eller placering. Här är några exempel frågor att ställa sig själv:

- Varför får jag ett så fint erbjudande från någon jag inte känner?
- Är argumenten för investeringen seriösa? Det är till exempel olagligt att sprida insiderinformation.
- Vet jag något om bolaget vars aktier jag ska köpa?
- Finns det någon årsredovisning eller några delårsrapporter?
- Var kommer mina aktier att förvaras?
- Var kommer mina aktier att registreras?
- Hur många aktier har bolaget givit ut?
- Vilka risker finns det med denna investering? (Alla investeringar är förknippade med någon form av risk. Du skulle inte bli kontaktad om det inte fanns någon risk.)
- Vilka är de totala kostnaderna? Ta reda på vad exakt som ingår i investeringen. Begär skriftlig information om vilka årliga, engångs- och uttagskostnader som gäller.
- Finns värdepapperen noterade på en börs? Oseriösa bolag är sällan börsnoterade eftersom reglerna för noterade bolag är stränga. OTC-bolag finns aldrig noterade på en börs.

Kontroller du kan göra

Uppgifter om ett företag inom den finansiella sektorn går att kontrollera med Finansinspektionen och dess motsvarigheter i andra länder. Namn, adress och bolagsnummer är exempel på sådant du kan kontrollera.

Var också noga med att ta reda på att de telefonnummer och postnummer som du fått av företaget överensstämmer med de officiella uppgifter som myndigheterna har.

Se upp med mäklarens kontrollförslag

Ett återkommande grepp från personer som ringer upp och utger sig för att vara mäklare är att lämna ut länkar till myndigheter eller självreglerande organisationer. Syftet är att du ska kunna konstatera att allt står rätt till. Men det finns all anledning att betrakta sådana länkar med misstänksamhet. Ibland kan de leda till webbplatser som skapats av bluff företag, för att missleda. I andra fall kan de som ringer ha "lånat" namn på riktiga företag som finns registrerade i officiella tillsynsmyndigheters register. Kontrollera istället på egen hand att de uppgifter du har om företaget stämmer.

Myndigheternas uppgifter

På Finansinspektionens webbplats kan du:

- kontrollera att företaget har rätt tillstånd
- kontrollera att företaget inte listas bland företag som FI eller andra tillsynsmyndigheter varnat för.
- söka efter godkända prospekt.

För prospekt godkända av andra EU-länder (Europapass): kontakta FI eller det aktuella landets tillsynsmyndighet.

Utländska myndigheter

Kontaktuppgifter till tillsynsmyndigheter i andra länder finns på Internationella organisationen för värdepapperstill-
syn Iosco:s webbplats.

Föräldrabalken 12 kap 4 §

Den enskildes medel skall i skälig omfattning användas för hans eller hennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt.

De medel som inte används för sådana ändamål skall placeras så att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och så att de ger skälig avkastning.

Närmare bestämmelser om hur förvaltningen skall skötas finns i 13-15 kap. *Lag (1994:1433)*.

Föräldrabalken 14 kap

4 § Andra värdehandlingar än sådana som nämns i 5 § första stycket ska säljas och fordringar drivas in så snart det lämpligen kan ske, om det inte är till fördel för den enskilde att värdehandlingarna behålls eller att fordringarna förblir utestående.

Annan lös egendom som inte omfattas av 11 § ska säljas vid en lämplig tidpunkt, om inte egendomen är till nytta eller har särskilt värde för den enskilde eller den enskildes familj eller egendomen av någon annan särskild anledning bör behållas. *Lag (2008:910)*.

5 § Den enskildes tillgångar får utan samtycke av överförmyndaren placeras i

1. skuldförbindelser som har utfärdats eller garanterats av stat eller kommun,
2. skuldförbindelser som har utfärdats av Svenska Skeppshypotekskassan eller av en bank eller av ett kreditmarknadsföretag enligt lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse eller av ett utländskt bankföretag eller ett annat utländskt kreditinstitut som är underkastat en offentlig reglering som väsentligen stämmer överens med den som gäller för banker eller andra kreditinstitut här i landet, med undantag för förlagsbevis eller andra skuldförbindelser som medför rätt till betalning först efter utfärdarens övriga fordringsägare, eller
3. andelar i en värdepappersfond som avses i lagen (2004:46) om värdepappersfonder eller i ett utländskt fondföretag som är underkastat en offentlig reglering som väsentligen stämmer överens med den som gäller för värdepappersfonder här i landet.

Den enskildes tillgångar får vidare utan överförmyndarens samtycke lånas ut mot säkerhet av panträtt på grundval av inteckning i fast egendom inom sextio procent av det senast fastställda taxeringsvärdet. *Lag (2013:562)*.

6 § Om överförmyndaren samtycker till det, får den enskildes tillgångar placeras i aktier och även i övrigt placeras på något annat sätt än som anges i 5 §.

I fråga om köp av fast egendom m.m. finns bestämmelser i 11 §. *Lag (1994:1433)*.

7 § Pengar som inte placeras enligt 5, 6 eller 11 § och inte heller omedelbart behöver användas ska göras räntebärande genom att sättas in hos bank eller kreditmarknadsföretag. I anslutning till en placering enligt 5 eller 6 § får pengar dock föras över till ett konto hos ett värdepappersbolag, även om någon ränta inte är avtalad. *Lag (2008:910)*.

8 § Pengar som har satts in hos bank eller kreditmarknadsföretag får tas ut endast efter samtycke från överförmyndaren.

Samtycke krävs dock inte vid uttag av

1. ränta som är upplupen under innevarande och föregående år, eller
2. pengar som behöver hållas tillgängliga för den enskildes uppehälle eller vården av hans eller hennes egendom om den förordnade förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren vid insättningen gjort förbehåll om att de får tas ut utan överförmyndarens samtycke. *Lag (2008:910)*.

10 § Om det finns särskilda skäl, får överförmyndaren helt eller delvis besluta om undantag från 4-8 §§. *Lag (2008:910)*.

Fast egendom m.m.

11 § För den enskildes räkning får en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare endast med överförmyndarens samtycke

1. genom köp, byte eller gåva förvärva fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, om det inte gäller övertagande av hyresrätt till en bostadslägenhet,
2. ingå avtal om nyttjanderätt till någon annans fasta egendom, om det inte gäller hyra av en bostadslägenhet eller en tillfällig upplåtelse av ringa ekonomisk betydelse,
3. sälja eller byta bort fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, om det inte gäller byte av en bostadslägenhet, eller
4. låta inteckna, hyra ut eller på något annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom eller tomträtt.

Samtycke till en åtgärd som avses i första stycket 1 eller 2 skall lämnas, om inte förvärvet eller avtalet kan anses olämpligt med hänsyn till egendomens natur eller andra omständigheter.

Samtycke till en åtgärd som avses i första stycket 3 eller 4 får lämnas endast om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt den enskildes behov och samlade tillgångar.

Bestämmelserna om nyttjanderätt gäller även i fråga om servitut och rätt till elektrisk kraft, om rättigheten har upplåtits genom avtal.

Samtycke enligt denna paragraf gäller under sex månader från det att samtycket lämnades. *Lag (1994:1433)*.

Bortgivande av egendom

12 § En förordnad förmyndare, god man eller förvaltare får inte ge bort den enskildes egendom, om det inte är fråga om personliga presenter vars värde inte står i missförhållande till den enskildes ekonomiska villkor.

Med överförmyndarens samtycke får den enskildes inkomster användas till understöd åt anhöriga eller andra som står den enskilde nära. *Lag (1994:1433)*.

Upptagande av lån m.m.

13 § För den enskildes räkning får en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare endast med överförmyndarens samtycke

1. ta upp lån eller företa någon annan rättshandling som innebär att den enskilde sätts i skuld,
2. ingå borgensförbindelse, eller
3. ställa den enskildes egendom som säkerhet för den enskildes eller någon annans förbindelse.

Är det fråga om åtgärder enligt första stycket som faller inom ramen för en rörelse som ställföreträdaren med överförmyndarens samtycke driver för den enskildes räkning, behövs samtycke endast i fråga om pantsättning av fast egendom eller tomträtt. Samtycke behövs inte i fråga om statliga lån som tas upp för att ge den enskilde hjälp till utbildning eller bosättning.

Samtycke får lämnas endast om åtgärden behövs för att trygga den enskildes övriga egendom eller kan anses nödvändig för hans eller hennes utbildning eller uppehälle eller om det annars finns särskilda skäl för åtgärden. *Lag (2008:910)*.

Rörelse

14 § En god man eller förvaltare får endast med överförmyndarens samtycke låta den enskilde driva en rörelse som medför bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078). Utan överförmyndarens samtycke får den gode mannen eller förvaltaren inte driva en sådan rörelse för den enskildes räkning. Samtycke får lämnas endast om den enskildes ekonomiska och personliga förhållanden är sådana att det med beaktande av rörelsens art är lämpligt att samtycke ges.

I fråga om förordnade förmyndare tillämpas 13 kap. 13 §. *Lag (1999:1080)*.

Om godmanskapets upphörande m.m.

- Om du av olika skäl inte har möjlighet att fortsätta ditt godmanskap, kan du begära dig entledigad.
- Om du missköter ditt uppdrag, kan du bli entledigad.
- Om huvudmannen avlider, upphör godmanskapet.
- Om tingsrätten på grundval av ansökan av huvudmannen beslutar att godmanskapet ska upphöra, upphör även ditt förordnande.
- Om huvudmannen blir delägare i dödsbo, ska du bevaka rätt i dödsboet. Kontakta överförmyndarhandläggare omgående för ytterligare information.

Föreningen för frivilligt samhällsarbete har gett ut följande råd:

Lär känna din huvudman. Träffa din huvudman och hans eller hennes anhöriga. Du kan också behöva träffa personalen på huvudmannens boende. Det är viktigt att lära känna din huvudman för att ta reda på och vad hon eller han behöver och vill prioritera i sitt liv.

Förklara din uppgift för huvudmannen, anhöriga och andra som finns i närheten så att de vet vad de kan vänta sig av dig. På det viset sätter du upp tydliga ramar för ditt uppdrag.

Försök att få grepp om huvudmannens ekonomi både när det gäller löpande inkomster och utgifter och gör en budget. Kontrollera eventuella tillgångar och skulder. Du kan vända dig till kommunens budget- och skuldrådgivare för att ta reda på om huvudmannen har skulder.

En huvudregel är att huvudmannens konton ska vara försedda med så kallad överförmyndarspär, vilket innebär att du behöver överförmyndarens tillstånd för att komma åt dem. Se alltid till att det finns ett konto utan spär i huvudmannens namn som du kan använda för att betala räkningar med mera.

Kontrollera att huvudmannen har en aktuell hemförsäkring och andra nödvändiga försäkringar. Kom överens med huvudmannen själv eller personalen som sköter huvudmannens dagliga omsorg om hur fickpengarna ska hanteras.

Du kan begära särskild postadress så att huvudmannens post från myndigheter kommer direkt hem till dig. En sådan anmälan gör du med hjälp av Skatteverkets blankett SKV 7844. Du kan också ansöka om att enbart huvudmannens deklARATIONER och skattekontobesked skickas hem till dig. Det kallas "särskild skatteadress". Du ändrar det genom att skriva till din huvudmans skattekontor. I brevet anger du huvudmannens namn, adress och personnummer och att du är god man och vill att deklARATIONERNA och kontobeskedEN ska skickas till dig. Ange också ditt namn, din adress och ditt personnummer. Bifoga även en kopia av förordnandet som god man.

Ta reda på vad din huvudman har rätt till för stöd och hjälp från kommunens sida. Kanske behöver han eller hon stödåtgärder enligt LSS och/eller ytterligare åtgärder. Det kan till exempel handla om att ansöka om stöd av en kontaktperson, hemtjänst eller om flytt till ett gruppboende. Det är också viktigt att du är uppmärksam på huvudmannens behov av sociala kontakter, fritidsverksamhet och andra aktiviteter som kan bidra till en meningsfull vardag.

Undersök vilka typer av bidrag huvudmannen får och har rätt till. Kanske finns det ytterligare några bidrag som han eller hon skulle kunna få. Hur ser det till exempel ut med bostadsbidrag eller bostadstillägg?

Inom två månader

Inom två månader efter att du påbörjat ditt uppdrag måste du göra en förteckning över huvudmannens samtliga tillgångar och skulder. Du fyller i en blankett som du får från din överförmyndare.

Checklista

Bank

För att få ett grepp om huvudmannens ekonomi bör du undersöka var han eller hon har sina bankkonton och eventuella andra tillgångar. Glöm inte att påminna banken om att alla konton ska vara spärrade förutom det du behöver för din löpande förvaltning.

Bankfack

Om huvudmannen har ett bankfack ska du fråga huvudmannen om du får titta i det. Gör en inventering av innehållet tillsammans med en banktjänsteman. Om det ligger kontanter i bankfacket bör du sätta in dem på ett konto istället. Ligger det ett testamente i bankfacket ska du inte öppna det, om det är förseglat.

Budget

Upprätta en budget för din huvudmans löpande ekonomi. I mer komplicerade fall kan du kontakta kommunens budget- och skuldrådgivare för hjälp.

Dödsbo

Hos skatteverket kan du ta reda på om din huvudman är delägare i något oskiftat dödsbo.

Fastigheter

I lantmäteriets fastighetsregister eller hos Skatteverket kan du kontrollera om huvudmannen äger någon fastighet. Skatteverket kan även lämna uppgifter om aktuellt taxeringsvärde för fastigheten.

Fullmakter

Om din huvudman har givit fullmakt till någon för att förvalta egendom bör du hjälpa din huvudman att återkalla fullmakten.

Försäkringskassan

Kontrollera att huvudmannen har fått rätt bidrag. Ta reda på vilka ersättningar din huvudman får och kontrollera om det finns något annat till exempel bostadstillägg, som han eller hon är berättigad till.

Hemförsäkring

Kontrollera att din huvudman har en hemförsäkring.

Huvudmannen

Försök träffa din huvudman och tala om ert kommande samarbete. Berätta för honom eller henne om ditt uppdrag och om vad som kan förväntas från din sida. Försök ta reda på vilka prioriteringar din huvudman själv vill göra med sina pengar.

Hyresvärd

Om din huvudman bor i en lägenhet bör du meddela hyresvärden att du blivit god man.

Kommunen

Kontrollera om du behöver göra några ansökningar för din huvudman enligt socialtjänstlagen eller LSS.

Post

Fundera på om det är lämpligt att ange din adress som så kallad ”särskild postadress” för din huvudman. Blankett får du via Skatteverket.

Skulder

Förutom att kontrollera om huvudmannen har några skulder till banker eller andra kreditinstitut kan det ibland finnas skäl att göra en kontroll hos Kronofogdemyndigheten och större inkassobolag. Du kan även få hjälp av kommunens budget- och skuldrådgivare med att eftersöka skulder.

Skuldsanering

Om din huvudman har större skulder än vad han eller hon själv har råd att betala kan det vara aktuellt att ansöka om skuldsanering. Kontakta kommunens budget- och skuldrådgivare om du behöver hjälp med ansökan, annars vänder du dig direkt till Kronofogden.

Värdepapper

Hör med banken och med Värdepapperscentralen (VPC) om din huvudman äger aktier eller andra värdepapper. Du kan också ofta hitta uppgifter om värdepapper i de kontrolluppgifter som finns förtryckta i huvudmannens deklARATIONER från tidigare år.

Insatser att söka

Några exempel på vad man som god man kan ansöka om för sin huvudman:

- Aktivitetsstöd – Arbetsförmedlingen
- Avlösarservice – socialtjänsten
- Bilstöd – Försäkringskassan
- Bostad – socialtjänsten
- Bostadstillägg – Försäkringskassan
- Boendestöd – socialtjänsten
- Familjehem – socialtjänsten
- Färdtjänst – socialtjänsten
- HVB-hem – socialtjänsten
- Habilitering – landstinget
- Handikappersättning – Försäkringskassan
- Hemtjänst – socialtjänsten
- Hjälpmedel – landstinget
- Individuell plan – socialtjänsten
- Kontaktperson – socialtjänsten
- Korttidsvistelse – socialtjänsten
- Korttidsvård – socialtjänsten
- Ledsagare – socialtjänsten
- Lönebidrag – Arbetsförmedlingen
- Personlig assistent – socialtjänsten/Försäkringskassan
- Personligt ombud – kommunen
- Praktik – Arbetsförmedlingen
- Rehabilitering – landstinget (ibland kommunen, arbetsgivaren eller Försäkringskassan)
- Rehabiliteringsersättning – Försäkringskassan

- Rekryteringsbidrag – kommunens vuxenutbildning
- SIUS-konsulent – Arbetsförmedlingen
- Sjukersättning (f.d. förtidspension) – Försäkringskassan
- Sjukvård – landstinget
- Sjukresor – landstinget
- Skuldsanering – konsumentvägledare, socialtjänst, kronofogdemyndighet
- Skyddat arbete – Arbetsförmedlingen
- Sysselsättning – socialtjänsten
- Tandvård – landstinget (i vissa fall även kommunen och försäkringskassan)
- Vårdbidrag – Försäkringskassan
- Vårdplan – landstinget